

gen.

Buitenechtelijk kind
Het gevaar
van oral history

Tips en tricks
Wat oude kiekjes
vertellen

Achter de lens
De snelfotograaf
in beeld

Beelden uit
Zaltbommel

+ Dossier
Fotografie

Sil van Doornmalen stuitte op een fotocollectie van de familie Bijleveld. In dit beeldverhaal laat hij zien hoe de geschiedenis van de familie bijna synchroon loopt met die van de fotografie. Auteur Sil van Doornmalen

Bommelse burgervader en bloed- verwanten

Tijdens een cursus door fotorestauratrice Clara von Waldthausen werd ik geattendeerd op enkele bijzondere foto's. Waldthausen had in die tijd een ambrotypie – een foto op glas – ter beoordeling ontvangen die mogelijk in Zaltbommel was gemaakt. Ze verwachtte dat ik als archivaris uit Zaltbommel haar uitsluitsel zou kunnen geven. Nog diezelfde avond ben ik gaan kijken in haar atelier. De Bommelse herkomst was overduidelijk; het betrof een opname van de markt in Zaltbommel. De ambrotypie behoorde tot een kleine

collectie oude familiefoto's van mevrouw C.B. Bijleveld-Ortt (1928-2013) uit Sneek. De naam Bijleveld deed me direct denken aan Pieter Claude Bijleveld, burgemeester van Zaltbommel in de jaren 1856 tot en met 1874 – een mogelijke verklaring voor de aanwezigheid van deze foto in de collectie van de Sneekse familie. Uit het contact met mevrouw Bijleveld-Ortt bleek dat haar man een rechtstreekse nazaat was van de Bommelse burgervader. Mevrouw Bijleveld-Ortt schonk de foto's aan het archief en later kregen we nog een aantal familiefoto's. In dit beeldverhaal een selectie.

1

Op 2 augustus 1821 trouwde Francois Pierre Bijleveld (1797-1878), zoon van de Middelburgse burgemeester Cornelis Gerrit Bijleveld (1765-1849), met Reiniera Charlotte Rau (1797-1866). Hij had destijds een advocatenpraktijk in Nijmegen. In 1837 deed hij met succes een gooi naar het burgemeestersambt in zijn stad. Hij zou er burgervader blijven tot aan zijn overlijden in 1866. Mogelijk heeft het echtpaar ter gelegenheid van hun 25-jarig huwelijksfeest in 1846 dit portret laten maken met het toen nog betrekkelijk nieuwe en kostbare fenomeen 'photographie'. En wel met behulp van het procedé dat de Fransman Louis Jacques Mandé Daguerre (1787-1851) in 1839 bekend had gemaakt: de daguerreotypie. Een directe – éénmalige – fotoafdruk op een metalen plaatje met een lichtgevoelig zilverlaagje. Het echtpaar kreeg drie kinderen: Cornelis Gerrit, Louisa Aletta en Pierre Claude.

2

Pierre Claude (1828-1898) trad in vaders voetsporen en begon in 1855 als 27-jarige zijn carrière als burgemeester van het kleine Betuwse dorpje Beusichem. Het was een opstapje naar een meer passend ambt voor een man van zijn stand, dat van burgemeester van de vestingstad Zaltbommel. Een plek die al een jaar later vrijkwam. Bij die benoeming liet vader Bijleveld zijn invloed bij de Commissaris van de Koning gelden. Vergaderde de gemeenteraad van Beusichem nog in een plaatselijk lokaal, een gemeentehuis was er niet, in Zaltbommel stond aan de Markt een echt stadhuis dat eind achttiende eeuw was verbouwd in passende classicistische grandeur. De foto is een ambrotypie, een foto op glas. Een fotoprocedé waarbij de lichtgevoelige foto-emulsie over een glasplaat werd gegoten; maar vooral een goedkoper procedé dan de daguerreotypie.

3

Kort na zijn benoeming huwde Pierre Claude met Rudolphina Gosuina Alida Ketjen (1827-1903), een dochter van mr. Jan Hendrik Ketjen (1776-1849) en Adriana Sophie barones van Randwijck (1795-1846). Omstreeks het huwelijk liet het paar zich 'voluit' fotograferen. De foto's zijn zoutdrukken waarbij de lichtgevoelige foto-emulsie rechtstreeks op de papierendrager werd aangebracht. Vanaf de ontdekking van fotografie werd het gemis aan kleur ervaren. Het zou nog vele jaren duren voordat men direct tot een kleurenbeeld kwam. Tot die tijd was inkleuring een voor de hand liggende oplossing. Deze foto's zijn met aquarelverf ingekleurd. Rudolphina Gosuina Alida was familie van de adellijke familie Van Randwijck uit Rossum, een dorpje op een dik uur gaans met de benewagen van Zaltbommel. Baron Van Randwijck was ook getuige bij het huwelijk. Rentmeester van de familie Van Randwijck was Hendrik Jan van der Dussen (1777-1864), notaris ter plaatse en amateurfotograaf.

4

Een van de grootste beproevingen voor Pierre Claude als burgemeester van Zaltbommel, was de watersnoodramp van januari 1861. De dijken rond de Bommelerwaard braken op 5 en 6 januari op meerdere plaatsen en de gehele streek liep onder water. De coördinatie van de hulp aan de getroffen was een zware taak. Hulp die gelukkig vanuit het hele land kwam, inclusief een forse donatie van Koning Willem III, die ook persoonlijk poolshoogte kwam nemen. Notaris Van der Dussen maakte een zogenaamde 'stereo-opname' van de wateroverlast te Rossum: twee bijna identieke foto's die als ze bekeken werden door een speciale kijker, door een kleine verschuiving van het opnamestandpunt, diepte suggereerden. Hij gebruikte daarvoor geen stereocamera, met twee lenzen waarmee tegelijk twee opnamen gemaakt konden worden, maar verschoot de camera of de plaat iets en maakte een tweede opname. Dit is goed te zien aan de personen op andere stereofoto's van de bejaarde – hij was 84 jaar – amateur. Soms zijn ze op de ene opname verdwenen of staan er juist meer mensen op!

5

In september 1868 liet Pierre Claude zich vereeuwigen in de Gorinchemse fotostudio Schorteldoek. Wie van de Schorteldoeken die foto maakte, vader Kornelis Willem of een van de zonen Antonie Kornelis en Willem Jacob, is niet bekend. De foto werd afgedrukt op 'carte-de-visite' formaat; de rage in de fotografie in de jaren 1860. De Fransman André Adolphe-Eugène Disdéri [1819-1889] was de uitvinder van het fotootje op het formaat van een visitekaartje van circa 6 x 8,5 cm. Hij maakte met de camera meerdere opnamen op één glasnegatief. Per afdruk werden de fotootjes veel goedkoper. Was de daguerreotypie nog een duur éénmalig procédé, vanaf het glasnegatief konden de portretfotootjes gemakkelijk afgedrukt worden en bijbesteld, zoveel men wilde. De portretfotootjes werden onder familie, vrienden en bekenden verspreid. Cartes-de-visite van beroemdheden en 'royals' werden verzameld.

SCHORTELDOK, PHOT.

6

Op latere leeftijd liet Pierre Claude zich fotograferen door de Nijmeegse fotograaf Van Hout. In 1875 was hij in die stad zijn vader opgevolgd als burgemeester, terwijl zijn plaats in Zaltbommel werd ingenomen door zijn zwager Willem Frederik Ketjen [1828-1877]. Amper twee jaar burgemeester overleed Willem Frederik plotseling. De aangifte van het overlijden voor de ambtenaar van de burgerlijke stand te Zaltbommel werd gedaan door Pierre Claude.

Het portret is een klassieke borstbeeld-opname. De foto werd afgewerkt op 'kabinet-formaat', een formaat van circa 16,5 x 10,5 cm, dat eind negentiende eeuw steeds meer in zwang kwam en dat letterlijk bedoeld was voor op een kabinet; een kast in de woonkamers en studeerkamers van de negentiende-eeuwse statige huizen. Op een bijzettafeltje of de schouw vonden deze foto's ook vaak een plekje. Er werden aparte fotohouders (lijstjes) voor gemaakt.

7

Het familiealbum met cartes-de-visite van de familie Bijleveld geeft ook nog een bijzondere kijk op hun leven. Achterin zit een portret van prins Frederik. Het is een opname van een gravure vervaardigd door J.W. Kaiser (1813-1900) van prins Willem Frederik Karel van Oranje-Nassau (1797-1881) als grootmeester van de Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden. Ook Pierre Claude was vrijmetselaar. Zijn vader François Pierre bracht het tot 'Groot-Opziener' en opa Cornelis Gerrit Bijleveld was grootmeester van de Orde geweest.

Sil van Doornmalen is adviseur digitale ontwikkelingen bij het Regionaal Archief Rivierenland te Tiel